

Podatak da se u inventaru samostana nalazi čak tridesetak starijih, umjetničkih oblikovanih kaleža, najbolje svjedoči s kakvim bogatstvom predmeta primijenjenih umjetnosti raspolaže ova institucija.

Najstariji kalež visok 19 cm, s formalnim obilježjima gotičkog stila, potječe s kraja XV st. Drugi jedan, raznobojnim kamenjem, biserom, stiliziranim lišćem, cvjetovima i rozetama dekoriran kalež (visok 22,7 cm) ima u podnožju šest medaljona na kojima su prikazani scena Navještenja, Bogorodice s Kristom, sv. Katarina, i drugi sveci. S donje strane njegova podnožja upisan je natpis: **1576 loci Sviesche, Sti Ioannis Baptisti**; s gornje inicijali GK. Pretpostavlja se da se radi o djelu domaćeg zlatara koji je ovaj predmet izradio po uzoru na slične tvorevine talijanskih i dubrovačkih majstora XIV-XVI. st.

Gotovo sve vanjske površine pozlaćenog kaleža visokog 22,2 cm koji je djelo domaćeg zlatara, vjerojatno s kraja XVI. st. pokriva izuzetnim majstorstvom izveden filigranski ukras. Vrlo vrijedno i za naše prilike rijetko rješenje je i filigranski kalež, (vis. 22,5-22,9 cm) ukrašen cvjetnom lozom, grančicama i raznobojnim emajлом.

Karakterističan za grupu predmeta ove vrste nastalih u XVII. st. je pozlaćeni kalež (v. 29-29,5 cm) čije vanjske površine pokriva nježno tkana filigranska mreža i na čijoj je osnovi upisana signatura **F(rater) F(ranciscus?)tf f(ieri) F(ecit)**. Slabije vidljiv datum (1640. godina) izведен je drugim rukopisom. Gotovo identičan s njim je i kalež sa signaturom **F(rater) P(etrus) B(abaić) F(ieri) F(ecit)**.

U sakristiji je kalež iz 1716. (obnovljen 1954) godine na čijem je podnožju, u jednom krugu lik sv. Katarine, u drugom Veronikin rubac, u trećem kraljica (?) s modelom crkve u ruci. Među najmlađim ističe se kalež (v. 23,3 cm), djelo slovenskog arhitekta Josipa Plečnika (1872-1957), ukrašen raznobojnim kamenjem i likovno interpretiranim likovima Krista, Abrahama i dr.

U grupi oltarskih križeva dva su datirana. Na poleđini jednog ugravirana je 1610. godina i čirilski natpis: **čini ga O. P. Andrija (Ma(ka)ranin?)** Križ je tvorevina nepoznatog samoukog zlatara koji je ovaj predmet, po svemu sudeći, izradio bez odgovarajućeg alata. Otud evidentne manjkavosti u izvedbi i uprošćenost dekora. S formalno-estetske strane zanimljiviji je pozlaćeni križ (visok, s bazom 27,5 cm) na kome su zlatnom filigranskom žicom izvedeni godina 1617., i natpis INRI.

Među desetak prsnih (pektoralnih) križeva, jedan srebrni (visok, bez privjesaka 10 cm) ukrašen vegetabilnim ornamentom datira 1814. godine.

Posebnu pažnju privlače tzv. procesioni križevi, koji su, nataknuti na duge drške, nošene u procesijama i svečanim ophodima. Obično su većih dimenzija, a pojedini imaju i po dva, usporedno postavljena horizontalna kraka. Na sjecištu krakova, na prednjoj strani križa je mesingani korpus raspetog Krista, koji je najčešće inozemne radioničke izrade. U pretežnom broju slučajeva, sve površine križa na prednjoj strani i pozlaćena jabuka ukrašeni su filigranskim dekorom, a negdje i emajlom.

Među sačuvanom srebreninom, značajno mjesto zauzima i niski prelatski svijećnjak proviđen »žigom dubrovačkog zlatarstva, glavom sv. Vlaha i slovima zlatara MG«. Na njemu je ugraviran natpis: FR. GREGORIUS, DE. VARESS, RUSPEN. VICUS. APICUS BOSNAJ.

Od osam srebrnih svijećnjaka biskupa Ilišića iz 1802. g. sačuvana su dva. Svijećnjaci imaju tipično barokne forme i vjerovatno su nabavljeni u Italiji. Biskup ih spominje 1785. Među radovima te vrste, koji su djelo domaćih kujundžija, ističu se svijećnjaci koje je s velikom vještinom iskovao majstor Ivan Duić, vjerovatno porijeklom iz Gornjeg Doca kod Travnika.

Na jednoj baroknoj monstranci (pokaznica) su četiri ružičasta medaljona s prikazima Bičevanja, Krvavog znojenja, Razapinjanja i Posljednje večere.

Bogatoj kolekciji predmeta crkvene upotrebe rađenih od metala, najčešće srebra, a koji su pretežno djelo domaćih prvenstveno travničkih i fojničkih kujundžija, nastali u vremenu od XVIII. do XIX. st., pripada i veći broj posudica za svetu vodu i sveto ulje, kutijica za pričest, ciborijuma, lađica za tamjan, srebrnih kruna i drugo.

Izuzetnu vrijednost, a i raritet samostanskog muzeja čini brončani kotlić (vjedro), navodno nađen u vrijeme austrougarske okupacije BiH 1878-1918. na Bobovcu. Kotlić formalno asocira na bazu antičkog stuba a sve vanjske njegove površine bukvalno su prekrivene ugraviranim geometrijskim ornamentima (romboidi, kose crte i dr.). U središnjem pojasu posude su scene bitaka (pješadijska, konjička, pomorska, i opsada tvrđave) uokvirena biljnom dekoracijom. Na

bočnim stranama polukružne drške su stilizirane glave dvaju delfina. Svi elementi ovog, sa stanovišta povijesti umjetnosti vrlo zanimljivog predmeta, upućuju na njegovo venecijansko porijeklo i stilske odlike renesansnog sloga druge polovine XV., odnosno prve polovine XVI. st.

Bez sumnje jednu od najvećih kulturno povijesnih i umjetničkih vrijednosti samostana čine i predmeti starijeg crkvenog ruha, tj. odjeće crkvenih vjerodostojnika rađene od skupih i najvećom ručnom vještinom tkanih, bogato, najčešće vegetabilnom dekoracijom (grančice, cvjetovi, biljni plodovi, vitice i slično) ukrašenih brokata i svila u pretežnom dijelu strane proizvodnje.

Približna naučna obrada i umjetnička valorizacija tog blaga nije provedena pa je teško suditi o njegovoj stvarnoj spomeničkoj vrijednosti, mada se i sada, i s najvećom odgovornošću može reći da je ona izuzetno velika. Podatak da zbirka sadrži oko četrdeset kazula (misnica) od kojih je većina nastala u XVIII. st. a neke su i starijeg datuma, uz to još nekoliko pluvijala (liturgijsko odijelo kod večernjica, procesija, blagoslova i propovijedi) i dalmatika (gornja haljina biskupa) dovoljna je potvrda za takvu konstataciju.

Najstarija i umjetnički najvrednija među njima je misnica sa scenom Raspeća, na leđima, i znakovima Kristove muke, s prednje strane. Nastala je vjerojatno u XV ili početkom XVI st. Jedna crvena brokatna kazula, po svoj prilici talijanskog porijekla, mogla je nastati oko 1600. godine. Raritetnu vrijednost predstavlja i jedan, također od crvenog brokata napravljen pluvijal talijanske provenijencije iz XVII. st.

Samostan posjeduje i brojne druge stvari i predmete (arheološke, etnografske, itd.) zanimljive za proučavanje kulturne historije sutješkog kraja, i šire, ali koje još nisu sistematizirane i u okviru postojećeg samostanskog muzeja prezentirane javnosti.

GALERIJA

Od šest slika na dasci, koje su činile najstariju jezgru štafelajnog slikarstva s kojom je raspolagao samostan prije njihove posudbe biskupu Strossmayeru 1871. godine preostala je jedna drvena ploča (86 x 48 cm) oslikana sa obje strane. Na prednjoj strani prikazano je »Poklonstvo kraljeva« na poledini »Nošenje križa«. Ova druga slika veoma je oštećena i sačuvani su samo pojedini njezini dijelovi. Formalno-estetski elementi obiju kompoziciju ukazuju

na njihovo srednjoevropsko porijeklo i nastanak u XV. st.

Preostali, inače likovno veoma zanimljiv fond starim slikama samostana sadrži dvadesetak i više platana rađenih uljanim bojama u rasponu od XVI do XIX st. Likovno je najvrednija kompozicija »Krštenje Kristovo« (79 x 120 cm), vjerovatno mletačkog porijekla, nastala u XVII. st. Konzervatorski je sanirana u radionici republičkog Zavoda za zaštitu spomenika kulture u Sarajevu. Po svemu sudeći, tom dobu pripadaju maestozni portret »Sv. Katarine« (89 x 69) djelo kvalitete talijanskog porijekla, i »Sv. Barbara« (63 x 46), zaštitnica rudara i topnika, koju je 1867. darovao Blaž Josić (Blasius Josić). Slika »Madona s Kristom i sv. Antunom Padovanskim« (54 x 43), koju je 1775. pribavio fra Grgo Varešanin i koja je rađena u svjetloj kromatici značajnoj za mletačku slikarsku školu XVIII. st., G. Gomulin je atribuirao čuvenom venecijanskom vedutisti Francescu Guardiu (1712-1793).

Za povijest umjetnosti Bosne i Hercegovine posebno zanimljiv kompleks čine tri uljana platna velikih dimenzija vezana za ime nedovoljno istražene ličnosti Stjepana Dragojlovića.

Bosančicom signirane i datirane su kompozicije »Raspeće Kristovo« (160 x 82), koje je nastalo u Veneciji 1597. i »Bezgriješno začeće« (154 x 163) iz 1621. godine. Treća njima formalno bliska jest kompozicija »Triptih« (v. cca 120, d. 186 cm). Nema signature i datuma, ali je zato možda umjetnički značajnija kao cjelina. Kako su sve tri slike vremenom potamnjеле i na više mjesta oštećene, zasad je teško provesti njihovu precizniju estetsko-historijsku analizu i to je razlog da su u vezi s ovom skupinom slika ostale neke neriješene dileme - kako u odnosu na ličnost Stjepana Dragojlovića je li on bio slikar ili donator?, tako i u odnosu na problem portreta ili autoportreta u slici »Bezgriješno začeće«.

Oltarska kompozicija »Madona sa sv. Franjom i sv. Antonom«, mada relativno sigurne stilistike, u osnovi je umjetničko rješenje dosta konvencionalnog značenja.

Kvalitetno likovno djelo u sastavu ove kolekcije jest i kožni antipendij (101 x 221 cm), koji je prvo bitno pripadao staroj rimokatoličkoj crkvi u Varešu. U centru kompozicije je živo pokrenuta figura sv. Mihovila prikazanog u trenutku kada ubija Lucifera ili zmaja (?) koji leži pod njegovim nogama. Sav ostali prostor ispunjava raznobojan cvjetni dekor, dok uz ivice, skroz uokolo teče širok barokno izveden ornamenat. Antipendij je dosta oštećen i zapušten.

Nakon što je, po nacrtima arhitekta Josipa Vančaša 1906-1908. godine izgrađena sadašnja samostanska crkva, italijanski slikar Marko Antonini je 1908. godine, po uzoru na renesansne slike u apsidalnoj konhi izveo kompoziciju »Krštenje Kristovo«. Duž glavne lađe, gore u

medaljonima su poprsja svetaca, a između prozora glave anđela. Plavo obojeni svodovi crkve posuti su zlaćanim zvjezdicama. Po rubovima su biljni i geometrijski ornamenti.

U tursko doba skulptorska djelatnost nije mogla računati na širi razmah u ovom području. Razlog tome treba tražiti u stavu tadašnjih upravljača prema ovoj umjetničkoj oblasti koja, u skladu s islamskim shvaćanjima, nije dopuštala interpretaciju ljudskog lika. Velikoj oskudici djela skulptorskog umijeća u ranije doba unekoliko su doprinijeli i teži uvjeti transporta, eventualno i obazrivost prema vjerskim osjećajima muslimanskog življa koje je imalo specijalno neraspoloženje prema kipovima.

Jedini relativno kvalitetniji skulptorski rad u posjedu samostana je barokna kompozicija »Uznesenje Marijino« nabavljeni u Italiji 1839. godine. Ostale stariji skulpture koje je posjedovala crkva u Sutjesci, a koje su također bile Italijanskog porijekla, vremenom su nestale. Zamijenili su ih serijski proizvedeni kipovi iz radionice Stuflessera u Tirolu.